

Олександр КОЛЬ,

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

Юрій НОВОСАД,

кандидат юридичних наук,
начальник управління нагляду у кримінальному
провадженні прокуратури Волинської області

ПРО ДЕЯКІ МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз тих методологічних підходів, які застосовуються ученими кримінально-виконавчого профілю з урахуванням загальновизнаних у науці доктринальних положень з означеної проблематики, та обґрунтована необхідність розробки і затвердження єдиної прийнятної для всіх наук методології наукових пошуків.

Ключові слова: наука, дослідження, метод, методологія, методологічний підхід, сфера виконання покарань, науковий пошук, персонал органів та установ виконання покарань.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У даній статті використано висновок учених про те, що методологія має дві органічно зв'язані частини: загальну та методологію галузевих наук, у межах яких розробляється правова методологія [1, с. 19]. Як з цього приводу зауважив Ю. В. Голік, методологія є інтегральним поняттям, як об'єднує низку компонентів, зокрема, світогляд, діалектичні категорії, загально – та приватно-наукові методи. При цьому методологія – це система координат, а метод – вектор пошуку і дії [2, с. 43].

У структурі методології науковці виділяють такі рівні: а) філософський; б) загальнологічний; в) загальнонауковий; г) приватно-науковий; г) дисциплінарний [3, с. 46], а також методи її реалізації – емпіричні, теоретичні та мета теоретичні (діалектичний, метафізичний, герменевтичний) [4, с. 38].

Серед найважливіших завдань методології учені небезпідставно називають вивчення закономірностей розвитку засобів і прийомів дослідження, їх взаємного впливу, диференціації та субординації [5, с. 22], а серед загальних принципів дослідження – 1) єдності теорії і практики; 2) об'єктивності; 3) всебічності; 4) єдності історичного і логічного; 5) системності; 6) детермінізму; 7) діалектичного розвитку [6, с. 96].

Нерідко, як встановила О. П. Рябчинська, у наукових працях використовують та одночасно, розрізняють поняття «підхід» та «метод» [7, с. 14]. На її переконання, ядро підходу складають певні теоретичні тези, припущення або поняття, у той самий час підхід виступає теоретичною підставою для більш конкретних методологічних приписів [7, с. 14]. Більш того, як у зв'язку з цим зробив обґрунтований висновок Є. В. Ушаков, у гуманітарних дослідженнях поняття «підхід» вказує на наявність альтернативи і виключає єдино вірну методологію. Окрім того, в межах одного підходу може використовуватися ціла сукупність методів [1, с. 58]. При цьому, якщо узагальнити існуючі в науці підходи, то під «методологічним підходом» варто розуміти світоглядно-змістовний метод або сукупність об'єднаних під егідою одного провідного методу інструментальних засобів, за допомогою яких здійснюється пізнання того чи іншого явища [8, с. 28–29].

Саме така наукова позиція й стала визначальною при висвітленні змісту даного завдання.

Стан дослідження. Вивчення наукової літератури показало, що попри відсутність у науці єдиної методології дослідження та застосуванні при проведенні будь-яких наукових пошуків загальноновизнаних методів (філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових, дисциплінарних), питання методологічних підходів до розв'язання існуючих теоретико-прикладних проблем у відповідній галузі юридичної діяльності є актуальними та такими, що є визначальними при вирішенні завдань конкретної кримінально-правової науки, включаючи кримінально-виконавче право.

Значний вклад у наукову розробку зазначеної проблематики, як

встановлено в ході даного дослідження, внесли такі учені кримінально-виконавчого профілю, як: К. А. Автухов, Ю. М. Антонян, В. П. Артамонов, В. А. Бадира, Г. П. Байдаков, О. М. Бандурка, Є. Ю, Бараш, Ю. І. Бехтерєєв, О. В. Беца, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, А. О. Галай, І. М. Гальперин, В. М. Глазкова, Е. А. Говорухін, А. П. Гель, С. І. Дементьєв, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, Г. Г. Забарний, Є. Ю, Замула, Г. О. Злобін, А. І. Зубков, А. В. Кирилюк, М. В. Климов, А. А. Козлов, І. О. Колб, О. Г. Колб, І. М. Копотун, В. Я. Конопельський, В. М. Кудрявцев, В. А. Львовчкін, С. Ю. Лукашевич, П. П. Михайленко, І. С. Михалко, А. Є. Насташев, О. М. Неживець, О. І. Осауленко, Б. М. Панасюк, С. В. Полубінська, П. Г. Пономарьов, М. С. Пузирьова, І. М. Рагімов, Г. О. Радов, Л. А. Ременсонсон, О. В. Романенко, М. В. Романов, Т. В. Рудник, І. С. Сергєєв, О. Ф. Сизий, В. М. Синьов, О. П. Северов, А. Х. Степанюк, М. О. Стручков, О. О. Стулов, Ф. Р. Сунду́ров, М. С. Таганцев, Б. М, Телефанко, Ю. М. Ткачевський, О. В. Ткачова, В. М. Трубников, В. І. Тютюгін, Б. С. Утевський, С. Я. Фаренюк, П. П. Фріс, М. П. Чернюк, М. Д. Шаргородський, І. В. Шмаров, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець, А. О. Яровий, М. М. Яцишин та ін., які склали методологічне підґрунтя для написання цієї наукової статті.

Виклад основних положень. залежно від сфери поширення й охоплення досліджуваних явищ, їх характеру і специфіки всі вони поділяються ученими також на декілька груп, а саме: а) загальнонауковий діалектико-матеріалістичний метод; б) загальні методи; в) спеціальні, а також приватно-наукові методи [9, с. 13].

П. М. Рабінович, вважає, що методологія – це система, по-перше, філософських підходів (матеріалістичних, ідеологічних, діалектичних, метафізичних); по-друге, методів (загальнонаукових; групових; спеціальних) та, по-третє, засобів науково-юридичного дослідження (емпіричних; теоретичних), а також вчення про їх використання в пізнанні право-державних закономірностей [10, с. 215].

Зазначений підхід знайшов своїх прихильників і в кримінології. Так, А. П. Закалюк був переконаний, що предмет методології науки становить сукупність теоретичних передумов, методів та засобів наукового дослідження. При цьому до джерел наукової методології він відніс: 1) світоглядні постулати філософії щодо сутності пізнання, його меж і можливостей, абсолютності та відносності знання; 2) загальні гносеологічні закономірності, принципи, ступені пізнання; 3) логічно залежності та зв'язки, методи і способи наукового пізнання, що формує сама наука [11, с. 89–90].

У свою чергу, І. М. Даньшин визначав методологію як набір виправних положень і вимог теорії пізнання, вихідних філософсько діалектичних законів і категорій, а також логічних приписів та прийомів, яким користується наука при описі та аналізі різних аспектів об'єктивної діяльності, а також при пошуку нових знань про них [12, с. 12].

В. Ф. Оболонцев під методологією науки розуміє систему основних поглядів, принципів розуміння навколишнього світу, що є базовим для наукового пізнання, згідно з якою визначаються напрями наукового пошуку, пояснюються виявлені закономірності, здійснюються прогнози розвитку явищ [13, с. 26], виділяючи при цьому теоретичні методи (методи – пізнавальні дії (виявлення суперечності, постановка проблеми)) та методи – операції (аналіз синтез, порівняння), а також емпіричні методи (методи – пізнавальної дії (обмеження, моніторинг, експеримент) та методи – операції (спостереження, вимір, опитування)) [13, с. 27].

О. М. Джужа з його приводу зробив висновок, про те, що в основі методології лежать закони і категорії діалектики. Це – база як для загальнонаукових, так і спеціальних методів (соціологічних, статистичних, психологічних тощо). Останні методи не є кримінологічними, але свою специфіку вони отримують через особливості предмета і завдань саме кримінологічних досліджень [14, с. 11].

Проте, як встановила О. П. Рябчинська, слід зазначити, що останнім часом все частіше зустрічаються прихильники альтернативних методологічних

підходів у філософії та юридичних науках (у кримінальному праві, зокрема) [15, с. 17]. При цьому із сучасних (постнекласичних) теорій право розуміння дослідники переважно вважають феноменологію, герменевтику, антропологію, синергетику, постмодернізм тощо [16, с. 60–85].

Зазначені методологічні підходи й стали пріоритетними при визначенні змісту методології даного дослідження, з урахуванням тих особливостей, які характерні в цілому при дослідженні права [17, с. 14–18]. При цьому методологічну основу цієї роботи склав діалектичний метод пізнання соціально-правових явищ в їх суперечностях, розвитку та змінах, що дало можливість об'єктивно оцінити персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкта виконання покарань в Україні.

Враховуючи, що цей метод базується на загальних законах розвитку дійсності [17, с. 22], при дослідженні персоналу ДКВС України він дав змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки його діяльності, а також визначити існуючі проблеми у доборі та підготовці відповідних фахівців для органів і установ виконання покарань та сформулювати науково обґрунтовані шляхи їх вирішення по суті досліджуваної тематики.

Звичайно, що при використанні у ході даного дослідження діалектичного методу враховувались результати наукових дискусій та напрацювань, що стосуються доцільності та ефективності його застосування у сучасній науковій методології [15, с. 18–20]. Зокрема, Г. І. Рузавін вважає, що єдність наукового методу найкраще забезпечує не діалектика, а саме системний метод [18, с. 126].

Ще більш категоричніше у зв'язку з цим висловився Л. Р. Грехем, який переконаний, що універсальність законів діалектики є джерелом слабкості діалектичного матеріалізму, оскільки загальність діалектики досягається ціною такої розпливчастості її положень, що її корисність представляється багатьом критикам досить незначною [19, с. 47].

Поряд з цим, у даній статті основоположним все-таки став діалектичний метод, який дав можливість опрацювати теоретичні підвалини інших, використаних у ході зазначеного дослідження, методів наукового пізнання. Як з

цього приводу обґрунтовано зробив висновок А. П. Закалюк, до методичних положень (методів), що безпосередньо впливають із загального діалектичного методу пізнання, належать філософські закони: а) розвитку та взаємозв'язку явищ, процесів, проявів життєдіяльності у природі та суспільстві; б) єдності та боротьби протилежностей як рушійні сили передумов та стимулів розвитку, переходу кількісних змін у якісні, заперечення тощо; в) причини і наслідки; г) загального, особливого та одиничного; ґ) необхідного і випадкового; д) змісту і форми, т. ін. [11, с. 99].

Такий підхід дозволив не тільки визначити стан дослідження в науці проблем діяльності персоналу органів та установ виконання покарань як суб'єкта виконання покарань, сформулювати авторське поняття «персоналу органів та установ виконання покарань», з'ясувати конституційні та інші правові засади забезпечення діяльності персоналу ДКВС України, а також встановити проблемні моменти функціонування даного суб'єкта пізнання, що склали зміст цього дослідження та розробити науково обґрунтовані заходи, спрямовані на усунення існуючих проблем і удосконалення кримінально-виконавчих засад діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України.

Важливе місце у системі методів даного дослідження зайняв й метод соціального натуралізму, одним із основоположників і, одночасно, палких прихильників якого в Україні став О. М. Костенко [20].

Сутність цього підходу полягає у розумінні права як соціальної форми природи, а також у сподіваннях на перспективи вирішення ключових теоретичних і практичних проблем права шляхом використання положень про узгодження юридичних норм (із законами природи) [20, с. 4–5].

Використання у даному дослідженні зазначеного методу, як своєї альтернативи діалектиці та іншим схожим методам [15, с. 21], дозволило довести природній зв'язок персоналу ДКВС України та засуджених, який, зокрема, де термінується тим середовищем, що створюється у процесі виконання та відбування кримінальних покарань, а також загальними

схильностями цих суб'єктів до реалізації своїх природних потреб, у тому числі протиправними методами і засобами,

Соціальний натуралізм, крім цього, дав можливість обґрунтувати певні кваліфікаційні вимоги, що пред'являються до персоналу органів та установ виконання покарань.

З огляду отриманих результатів дослідження, не підтримано песимістичної оцінки О. П. Рябчинської щодо потенційних можливостей теорії соціального натуралізму у вирішенні питань методологічного характеру в юридичних науках, яка вважає, що реальна можливість застосування цього наукового методу в правовій сфері видається досить обмеженою з огляду на нестачу вихідних принципів, які б були розроблені на філософському рівні через розмитість критеріїв визначення і відмежування природного від протиприродного [15, с. 21].

Не менш ефективно та результативно у ході даного дослідження застосовувались й інші загальнонаукові методи (синтез та аналіз; наукове абстрагування та перехід від абстрактного до конкретного, логічний метод; методи гіпотез; порівняння; історизму; системно-структурний метод тощо) [21, с. 16–17].

За допомогою методу синтезу (від грец. *synthesis* складання, поєднання) [22, с. 531] виведені у цій роботі принципи діяльності персоналу ДКВС України та сформульовані основні напрями діяльності зазначених суб'єктів по запобіганню злочинам. При цьому враховано, що-перше, що синтез зберігає індивідуальні властивості об'єднаних об'єктів (у даній статті – види персоналу ДКВС України та його категорії (атестований склад; державні службовці; особи, які працюють по трудовій угоді; т.ін.), а, по-друге, результатом синтезу може бути утворення типу системного об'єднання тощо [11, с. 100]. Зокрема, у цій статті таким чином створений узагальнений тип персоналу органів та установ виконання покарань.

Аналіз (від грец. *analysis* – розкладання, роз'єднання [22, с. 38] – метод уявного чи реального розподілу цілого на частини [23, с. 10] – дозволив

визначити місце та роль персоналу органів та установ виконання покарань у механізмі реалізації основних засобів виправлення та ресоціалізації основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених, а також з'ясувати потенційні можливості цих суб'єктів у системі запобігання злочинам. При цьому в ході даного дослідження зазначені методи застосовувались у різних формах залежно від ступеня пізнання соціально-правової природи персоналу ДКВС України у виді: а) прямого або емпіричного аналізу і синтезу; б) зворотнього або елементарно-теоретичного аналізу і синтезу; в) структурно-генетичного аналізу [17, с. 46].

Прямий або емпіричний аналіз і синтез дозволили здійснити класифікацію персоналу органів та установ виконання покарань, виявити властивості кожного із типів цих суб'єктів системі класифікації та сформулювати загальне уявлення про зміст кримінально-виконавчої діяльності.

У свою чергу, зворотній або елементарно-теоретичний аналіз і синтез дав можливість визначити роль і місце персоналу органів та установ виконання покарань у правовому механізмі процесу кримінально-виконавчих діяльності.

Структурно-генетичний аналіз і синтез сприяли глибоко проникнути в сутність поняття «персонал органів та установ виконання покарань», а також обґрунтувати необхідність більш ефективно використовувати можливості цього суб'єкта у системі запобіжної діяльності.

Не був залишений поза увагою у цьому дослідженні й метод абстрагування (від лат. *abstraction* – відвернення) [22, с. 7], за допомогою якого на мисленєвому та теоретичному рівнях були виділені сутності та основні властивості та якості персоналу органів та установ виконання покарань з відносним залишенням поза увагою інших його суттєвих властивостей і ознак, зв'язків тощо. Більш того, у межах даного методу особливу роль відіграв метод моделювання, а саме: завдяки йому було сформульовано авторське розуміння поняття «персонал органів та установ виконання покарань», а також кваліфікаційні вимоги до нього.

Метод сходження від абстрактного до конкретного (пізнання об'єкта шляхом переходу від абстрактного знання про нього до більш повного, конкретного уявлення про його властивості, прояви, ознаки, функції [11, с. 101].

Застосування логічного методу дозволило у зазначеній статті визначити проблемні моменти організаційного, правового, фінансового матеріально-технічного, соціального та іншого характеру діяльності персоналу ДКВС України у різних сферах суспільної діяльності (виконання покарань, боротьби із злочинністю, соціальний, ін.) та розробити науково обґрунтовані шляхи їх вирішення та теоретико-прикладних засадах.

Потенційні ресурси та можливості порівняльно-правового (компаративістського) методу у цій статті дозволили у ході дослідження не тільки вивчити зарубіжний досвід з означеної тематики дослідження, але й сформулювати низку нових концептуальних положень, спрямованих на удосконалення правового механізму діяльності персоналу органів та установ виконання покарань у сучасних умовах видозміни кримінально-виконавчої політики України. Як у зв'язку з цим вірно зробив висновок М. Ансель, вивчення зарубіжного права відкриває перед юристом нові горизонти, дозволяє йому краще пізнати право своєї країни, оскільки специфічні риси цього права особливо чітко виявляються у порівнянні з іншими системами [24, с. 38]. При цьому в науці порівняння розуміється як зіставлення чого-небудь з метою виявлення схожості та розбіжностей, яке в гносеологічному плані є однією трьох моментів: по-перше, це логічний прийом пізнання; по-друге, це процес, тобто особлива форма пізнавальної діяльності; по-третє, це особливий пізнавальний результат, знання певного змісту і рівня [25, с. 34], що й було у повній мірі дотримано під час зазначеного дослідження при вивченні зарубіжного досвіду діяльності органів та установ виконання покарань, зокрема, республік (а нині – держав) колишнього СРСР (Білорусі, Республіки Молдови, Російської Федерації, ін.), Європейського Союзу (Великобританії, Норвегії, ФРН, ін.) та США. Більш того, у ході даного дослідження чітко та

всебічно дотримувались ті принципи, на підставі яких здійснюються порівняльно-правові розвідки, а саме: об'єктивності; функціоналізму, порівнянності, всебічного урахування історичних, національних, економічних, соціально-політичних умов [26, с. 41].

Аксіологічним є положення про те, що адекватне розуміння сучасного стану розвитку національного законодавства, включаючи кримінально-виконавче (ст. 2 КВК України, неможливе без ґрунтовного осмислення історії його розвитку [15, с. 32], що не могло бути використано у ході даного дослідження, враховуючи при цьому значні потенційні можливості історичного методу, (історико-правового [27, с. 25]; історико-порівняльного [5, с. 167]; ін.) пізнання соціально-правових явищ; процесів, зокрема й тих, що стосується діяльності персоналу ДКВС України, сутність якого полягає в аналізі того чи іншого явища (норми, інституту тощо) в його історичному розвитку [28, с. 25]. При цьому, як вірно застерігають деякі науковці, застосування даного методу ніяким чином не пов'язано з «осучасненням» при аналізі змісту діяльності персоналу органів та установ виконання покарань в історичному аспекті [15, с. 33].

Свій позитивний вклад приніс у цій роботі й системний метод (підхід) [29, с. 612–613] (системно-структурний метод; метод структурного аналізу тощо [11, с. 103–104], який є сукупністю загальнонаукових методологічних принципів, в основі яких міститься розгляд об'єктів, як систем, тобто цілісної множини елементів в єдності відносин і зв'язків між ними [29, с. 612–613]. Яку зв'язку з цим правильно зауважила О. П. Рябчинська, традиційний метод системного аналізу полягає у тому, щоби представити складний об'єкт у виді множини більш простих елементів, відповідно при системному аналізі об'єкт розглядається як сукупність елементів, що його утворюють з урахуванням їх взаємозв'язку. При цьому кожний з елементів володіє притаманними їм якостями та рисами, однак в межах системи характеристики елемента змінюється, тобто система впливає на складові частини, і навпаки [15, с. 27].

Застосування даного методу у зазначеній статті дало можливість з'ясувати сутність поняття «персонал органів та установ виконання покарань» (як систему ознак, що мають володіти його елементами), здійснити класифікацію цих осіб (тобто визначити складові частини системи) та з'ясувати сутність їх кримінально-виконавчої, а також запобіжної діяльності. Крім цього, системний метод дозволив визначити три типи діалектично взаємозв'язаних і взаємодіючих елементів загальної системи персоналу ДКВС України, а саме: а) персонал Міністерства юстиції України, який здійснює безпосереднє керівництво органами та установами виконання покарань; б) персонал територіальних управлінь Міністерства юстиції України, який здійснює організаційно-розпорядчі та управлінські функції органів та установ виконання покарань; в) персонал безпосередніх органів та установ виконання покарань, включаючи й їх керівництво, які виконує покарання та здійснює запобіжну діяльність.

Враховуючи спроможність системного підходу в дослідженні будь-яких явищ у тому числі і явищ правової дійсності [30, с. 13], у цій статті визначені також специфічні та властиві персоналу органів та установ виконання покарань аспекти їх змістовної діяльності, а саме:

1) системно-елементні (системно-комплексі [15, с. 27]), за допомогою яких вивалені елементи що утворюють зміст системного поняття персоналу органів та установ виконання покарань;

2) системно-структурні, які дозволили з'ясувати внутрішні зв'язки та залежності між вертикально-горизонтальними елементами персоналу органів та установ виконання покарань, надавши таким чином уявлення про внутрішню організацію (структуру) цього об'єкта, тобто системи, що досліджується;

3) системно-функціональні, які дозволили визначити основні нормативно-визначені напрями діяльності персоналу органів та установ виконання покарань;

4) системно-цільові, які сприяли визначенню нормативно закріплених цілей діяльності персоналу органів та установ виконання покарань як у цілому

в межах цієї системи ДКВС України, так на вертикально-горизонтальних рівнях (підтемах);

5) системно-ресурсні, за допомогою яких встановлено реальне положення щодо забезпеченості діяльності персоналу органів та установ виконання покарань відповідними засобами фінансового, матеріально-технічного, соціального та іншого ресурсного характеру;

б) системно-інтеграційні, які дозволили визначити можливість впровадження у національне кримінально-виконавче законодавство та практику позитивного міжнародного досвіду, пов'язаного з діяльністю персоналу органів та установ виконання покарань;

7) системно-комунікативні, які сприяли з'ясуванню змісту взаємодії персоналу органів та установ виконання покарань з іншими суб'єктами запобігання злочинам;

8) системно-історичний, який дав можливість визначити та обґрунтувати у цій роботі періоди становлення та реформування персоналу органів та установ виконання покарань, а також наукового та навчально-методичного забезпечення цього процесу (1917–2017 р.р.) [15, с. 27–28].

Другу частину, загальнонаукових методів пізнання у даній роботі склали емпіричні (від грец. *empeiria* – досвід) [22] методи. Зокрема, за допомогою методу спостереження (а) безпосереднього (з використанням лише природних органів сприйняття персоналу органів та установ виконання покарань у ході спілкування з цими особами; ознайомлення з умовами їх роботи; вивчення стану та динаміки змін показників їх діяльності тощо); б) суцільного (охоплював усі підсистеми діяльності персоналу органів та установ виконання покарань на вертикально-горизонтальному рівнях); в) довільного (за згодою респондентів персоналу ДКВС України та тільки у певних регіонах нашої держави) вивчення [11, с. 104–105]) зібрані відомості щодо діяльності персоналу органів та установ виконання покарань як з питань кримінально-виконавчої, так і запобіжної діяльності, що, у свою чергу, дозволило підвищити

рівень репрезентативності отриманих у ході даного дослідження результатів та об'єктивності висновків.

Важливу роль при вивченні змісту діяльності персоналу органів та установ виконання покарань відіграли й ті методи, що застосовуються в інших науках. У першу чергу, це відноситься до методу вивчення документів [11, с. 107], за допомогою якого визначено сучасний стан кримінально-виконавчої діяльності в Україні, а також деякі тенденції його розвитку. Такими джерелами інформації у даній роботі стали: а) статистичні відомості Міністерства юстиції України та інших органів державної влади з питань кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності за 1991–2017 р.р., які вони подавали до відповідних органів статистики згідно Закону України «Про статистику»; б) інформація, що публікується в спеціальних відомчих виданнях ДКВС України (наприклад, бюлетень ГУ ВП МВС України «Про оперативно-службову та виробничу-господарську діяльність органів та установ виконання покарань у 1992 році» [31], який видавався до 1998 року у відкритому вигляді, аз 1999 р. по 2016 р. – має гриф «Для службового користування»); в) архівні кримінальні справи (з 2012 року 0 кримінальні провадження), що порушувались по фактах вчинення злочинів у сфері виконання покарань у 1991–2016 р.р.; г) архівні матеріали службових розслідувань. Проведених у зв'язку з неправомірними діями або із вчиненням дисциплінарних проступків (2014–2016 р.р.); г) інші документи (інформаційні листи та офіційні сайти ДПтС України; доповідні Уповноваженого Верховної Ради України; інформаційні бюлетні Генеральної прокуратури України; статистичні дані Верховного Суду України [32]; ін. джерела); д) відомості, опубліковані у різноманітних наукових працях (тезах науково-практичних конференцій, наукових статтях, дисертаціях тощо [33].

У такому ж контексті та із використанням зазначених документальних джерел застосовано у даній статті й статистичні методи [11, с. 108–109], за допомогою яких вдалось упорядкувати та сформулювати науково обґрунтовані висновки по дослідженню, а також визначити сучасні тенденції розвитку кримінально-виконавчої діяльності та ресурсного забезпечення ДКВС

України, у тому числі персоналом органів та установ виконання покарань у 1991–2016р.р.

Без сумніву, як і в будь-якій науковій роботі по спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, у цій статті відповідне місце було відведено й потенційним можливостям суто кримінологічним методам вивчення такого об'єкта, як персонал органів та установ виконання покарань (планування; прогнозування; експертних оцінок тощо [11, с. 109–110]). Зокрема, застосування методу прогнозування у комплексі з іншими соціальними методами [11, с. 106–107] дозволило оцінити ефективність як кримінально-виконавчої, так і запобіжної діяльності персоналу ДКВС України, а, в кінцевому результаті, – сформулювати науково обґрунтовані напрями удосконалення практики виконання покарань в Україні.

Поряд з цим, варто зазначити, що з урахуванням тих методологічних проблеми, які існують у сучасній українській кримінології [11, с. 110–121], у цій статті не застосовано ряд і тих наукових методів дослідження, щодо яких й досі ведуться жваві дискусії відносно їх ефективності та необхідності застосування у тих чи інших наукових пошуках (методи, розроблені ученими в галузі феноменології, герменевтики, антропології, синергетики, постмодернізму, ін. [16, с. 60–85]).

Такий свідомо вибраний у даній статті підхід обумовлений, у першу чергу, відсутністю єдиного підходу до визначення змісту поняття «методологія» [5, с. 25], а також різним розумінням науковцями поняття «підхід» [34, с. 218]. Як з цього приводу зауважив С. К. Бостан, роз приділивши при цьому підходи на ті, які зосереджуються у «верхній частині» методології – теоретико-світоглядному блоці, та ті, які знаходяться в нижньому – інструментальному блоці, окремі із них, що мають однакову назву, можуть знаходитись у різних блоках, з огляду на їх зміст [8, с. 29].

Ці та інші проблеми методологічного характеру, без сумніву, мають бути об'єктом і предметом окремих наукових розвідок, що, з одного боку, збагатить теоретико-світоглядний арсенал спеціально кримінологічних досліджень, а з

іншого доповнить ресурсні можливості тих учених, які займаються моделюванням (стандартизацією) єдиної методології досліджень, прийнятної для всіх наук, включаючи кримінально-виконавче право та кримінологію (методологічний монізм), який є одним із ключових постулатів класичного позитивізму [13, с. 43].

Таким чином, очевидним з цього приводу є такий висновок: рівень наукових досліджень по будь-якій окремо взятій проблематиці, як, власне, у будь-якій галузі суспільних відносин та відповідної юридичної науки прямо залежить від рівня методологічного забезпечення, яке здійснюється методами філософського, загально-наукового, спеціально наукового та дисциплінарного змісту і спрямування, а також від того наукового потенціалу, який склався у цьому контексті у конкретній галузі наукової діяльності, що й знайшло своє відображення та вплинуло в цілому на результативність і ефективність висвітлення у зазначеній статті отриманих у ході дослідження результатів. При цьому варто погодитись у зв'язку з цим із слушним зауваженням А. П. Закалюка, що будь-яка невизначеність стосовно власних методів пізнання кримінологічних проблем, яка справді існує, має пояснюватись не відсутністю таких методів, а їх недостатньою спрацьованістю, насамперед на теоретичному рівні, на удосконалення якої повинна спрямовуватись увага сучасної української кримінології [11, с. 110].

Висновок. Отже, виходячи з отриманих у ході даного дослідження результатів, можна сформулювати наступне визначення поняття «методологічні підходи щодо з'ясування змісту діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, а саме – це сукупність філософських, загальнонаукових, а також спеціально-наукових і дисциплінарних методів, об'єднаних під егідою пріоритетного діалектичного методу, та принципів їх застосування, за допомогою яких здійснюється пізнання зазначеного об'єкта дослідження з урахуванням потенційних та закріплених на нормативно-правовому рівні функціональних можливостей, з метою підвищення рівня ефективності та результативності його діяльності та в цілому удосконалення правового

механізму його функціонування у сфері виконання покарань та запобігання злочинам.

Список використаних джерел (посилань)

1. Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. В. Ушаков. – М. : Изд-во «Экзамен», 2005. – 28 с.
2. Философия уголовного права / Сост., ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, проф. Ю. Ф. Голика. – СПб : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 348 с.
3. Баранец Н. Г. История и философия науки: учебно-методическое пособие / Н. Г. Баранец. – Ульяновск: УлГУ, 2005. – 112 с.
4. Сабитов Р. А. Основы научных исследований: учеб.пособие / Р. А. Сабитов. – Челябинск : Челяб. гос. ун-т, 2002. – 138 с.
5. Гребеньков Г. В., Назимко Є. С. Методологія кримінально-правових досліджень: науково-практичний посібник / Г. В. Гребеньков, Є. С. Назимко. – Донецьк: «Цифрова типологія», 2012. – 200 с.
6. Бермус А. Г. Введение в гуманитарную методологию: [научная монография] / А. Г. Бермус. – М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2007. – 336 с.
7. Швырев В. С. Анализ научного познания: основные направления, формы, проблемы / В. С. Швырев; отв. ред. В. А. Лекторский; АН СССР, Ин-т философии. – М. : Нака, 1988. – 175 с.
8. Бостан С. К. «Методологічний підхід»у структурі методології юридичної науки / К. С. Бостан // Актуальні питання публічного та приватного права: тези доповідей III Міжнар. наук. практ. конф. (м. Запоріжжя, 3 жовтня 2012 року). – Запоріжжя: КПУ, 2012. – С. 26–27.
9. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онищенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
10. Рабінович П. М. Основы загалної теорії права та держави: навч. посібник. – Вид. 10-те, доповн. – Львів : Край, 2008. – 224 с.
11. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : [у 3 кн.] / Закалюк А. П. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2007. – Кн.1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
12. Даньшин И. Н. Курс лекций по криминологии / Под ред. проф. И.Н. Даньшина, В.В. Голины. – Х. : Одиссей, 2006. – 280 с.
13. Криминологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Х. : Право, 2014. – 440 с.

14. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О. М. Джу́жа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О. М. Джу́жи. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
15. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія / Олена Павлівна Рябчинська. – Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. – 448 с.
16. Честнов И. Л. Методология и методика юридического исследования: учеб. пособ. / И. Л. Честнов. – СПб. : Санкт-Петербургский юрид. ин-т Ген. прокур. РФ, 2004. – 128 с.
17. Основи методології наукових досліджень [Текст]: навч. посіб. для студ. і курсантів / Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. /за ред. П. С. Прибутька. – К. : Нац. акад. внутр. Справ, 2015. – 156 с.
18. Рузавин Г. И. Методология научного познания: учеб. пособие для вузов / Г. И. Рузавин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 287 с.
19. Грэээм Л. Р. Естествознание, философия и науки о человеческом поведении в Советском Союзе: Пер. с англ. / Л. Р. Грэхэм. – М. : Политиздат, 1991. – С. 47–52.
20. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія / О.М. Костенко. – К. : Атіка, 2008. – 352 с.
21. Кримінологія: навчальний посібник / О. М. Джу́жа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда, та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук., проф. О. М. Джу́жи. – К. : Атіка, 2009. – 312 с.
22. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов 35 тысяч слов. – Изд. 3-е, испр., перераб. – М. : Мартин, 2010. – 704 с.
23. Кримінологія : [навч. посіб.] / [О. М. Джу́жа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – К. : Прецедент, 2004. – 208 с.
24. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права: Сборник / Сост., перевод и вступ. статья В. А. Туманова. – М. : Прогресс, 1981. – С. 36–87.
25. Тихомиров А. Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы / А. Д. Тихомиров. – К. : «Знання», 2005. – 334 с.
26. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підручник / Х. Бехруз. – Одеса : Фенікс, 2009. – 461 с.
27. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.; За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

28. Сырых В. М. Метод правовой науки: (Основные элементы, структура) / В. М. Сырых. – М. : Юрид. лит., 1980. – 176 с.
29. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С. С. Аверинцев, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
30. Бойко А. И. Системная среда уголовного права: Автореф. дисс... докт. юрид. наук: 12.00.08 – М. : Академия МВД РФ, 2008. – 40 с.
31. Про оперативно-службову і виробничо-господарську діяльність органів та установ виконання покарань у 1992 році: Бюлетень. – К. : Головне управління виконання покарань МВС України, 1993. – 67 с.
32. Розгляд судами загальної юрисдикції справ різних категорій протягом 1990-2000 р.р. // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 1 (29). – С. 12–26.
33. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: теорія і практика кримінологічного дослідження: Дис... докт. юрид. наук: 12.00.08 – К. : Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2013. – 681 с.
34. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки / Н. Н. Тарасов. – Екатеринбург: Изд-во Гуманит. ун-та, 2001. – 264 с.

Колб А., Новосад Ю. О некоторых методах научного исследования, которые применяются в сфере исполнения наказаний Украины

В статье осуществлен анализ тех методологических подходов, применяемых учеными уголовно-исполнительного профиля с учетом общепризнанных в науке доктринальных положений по обозначенной проблематике, и обоснована необходимость разработки и утверждения единой приемлемой для всех наук методологии научных поисков.

Ключевые слова: наука исследование; метод, методология; методологический подход; сфера исполнения наказаний; научный поиск; персонал органов и учреждений исполнения наказаний.

Kolb O., Novosad Yu. On some research methods used in the penal sphere of Ukraine

This article provides an analysis of the methodological approaches used by scientists penal profile given universally in science doctrinal provisions of the abovementioned issues, and the necessity of developing and approving only acceptable for all sciences methodology of scientific research.

Keywords: science; research; method; methodology; methodological approach; penal sphere; scientific research; and staff of penal institutions.